

АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСС
ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС
CIVIL PROCEEDING

ҒТАХР 10.47.31

10.51889/2959-6181.2023.74.4.007

ӘОЖ 347.635.3

Г.Б. Меирбекова¹, А.А. Альшуразова²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
²Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті

АЛИМЕНТТІ СОТ ТӘРТІБІМЕН ӨНДІРІП АЛУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада алименттік міндеттемелерге байланысты істер сот қызметінде маңызды орын алатынын, өйткені алименттік құқықтық қатынастардан туындайтын даулардың басым көпшілігі келісім болмағандықтан, соттардың соттылығына жататыны айтылады. Аталған санаттағы дауларды шешудің материалдық-құқықтық негізі отбасы заңнамасының нормалары болып табылады.

Авторлар алимент төлеу және өндіріп алу мәселесінің тарихи-құқықтық аспектісін зерттей отырып, алимент төлеуді дамытудың негізгі кезеңдеріне тұжырымдама жасады. Мақалада сондай-ақ, алиментті келісім бойынша төлеуге және сот тәртібімен алимент өндіріп алуға байланысты бірқатар тәжірибелік мәселелер қарастырылып, нормативтік-құқықтық базаға тиісті түзетулер енгізу туралы мәселені қарау қажеттілігі көрсетілген.

Түйін сөздер: алимент, алименттік міндеттемелер, келісім, алимент өндіріп арудың мәжбүрлі тәртібі, алименттің ең аз мөлшері, азаматтық процесс, сот, бұйрық өндірісі, сот бұйрығы.

G.Meirbekova¹, A.A. Alshurazova²

¹ Abai Kazakh National Pedagogical University

² Mukhtar Auezov South Kazakhstan University

FEATURES OF ALIMONY RECOVERY IN COURT

Abstract

The article says that cases related to alimony obligations occupy an important place in the activities of the court, since the vast majority of disputes arising from alimony legal relations do not have consent, but are subject to the jurisdiction of the courts. The substantive and legal basis for resolving disputes of this category are the norms of family legislation.

Investigating the historical and legal aspect of the problem of payment and recovery of alimony, the authors developed the concept of the main stages of the development of alimony payments. The article also discusses a number of practical issues related to the payment of alimony under the agreement and the recovery of alimony in court, emphasizes the need to consider the issue of making appropriate amendments to the regulatory framework.

Keywords: alimony, alimony obligations, agreement, compulsory procedure for collecting alimony, minimum amount of alimony, civil procedure, court, writ proceedings, court order.

Меирбекова Г.Б.¹, Альиуразова А.А.²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

²Южно-Казахстанский университет им. Мухтара Ауэзова

ОСОБЕННОСТИ ВЗЫСКАНИЯ АЛИМЕНТОВ В СУДЕБНОМ ПОРЯДКЕ

Аннотация

В статье говорится, что дела, связанные с алиментными обязательствами, занимают важное место в деятельности суда, поскольку подавляющее большинство споров, возникающих из алиментных правоотношений, не имеют согласия, а подлежат подсудности судов. Материально-правовой основой разрешения споров указанной категории являются нормы семейного законодательства.

Исследуя историко-правовой аспект проблемы выплаты и взыскания алиментов, авторы разработали концепцию основных этапов развития выплаты алиментов. В статье также рассмотрен ряд практических вопросов, связанных с выплатой алиментов по соглашению и взысканием алиментов в судебном порядке, подчеркивается необходимость рассмотрения вопроса о внесении соответствующих поправок в нормативно-правовую базу.

Ключевые слова: алимент, алиментные обязательства, соглашение, принудительный порядок взыскания алиментов, минимальный размер алиментов, гражданский процесс, суд, приказное производство, судебный приказ

Кіріспе.

Қазақстандық отбасы құқығының негізгі қағидаттарының бірі кәмелетке толмағандардың және еңбекке жарамсыз отбасы мүшелерінің құқықтары мен мүдделерін басымдықпен қорғауды қамтамасыз ету болып табылады, демек, жаңа өскелең ұрпақ үшін өмір сүру жағдайларын лайықты қамтамасыз ету мемлекетіміздің басты міндеті. Мемлекеттің Негізгі Заңында көзделген конституциялық кепілдіктер Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы кодексінің нормаларында, атап айтқанда 23-тарауында көрініс тапты [1].

Алименттік құқықтық қатынастардан туындайтын даулар ең өзекті болып табылады және отбасылық істердің басқа санаттарының арасында бірінші орында. Жаңа нормативтік актілердің қабылдануы өз кезегінде алимент өндіріп алу туралы дауларды қарау және шешу тәртібін сипаттайтын жаңа институттардың, сондай-ақ іс жүргізу құқығының пайда болуына әкелді.

Алимент алу, асырауында ұстау, қамтамасыз ету құқығы, әдетте, сот жүзеге асыратын маңызды субъективті құқықтардың бірін білдіреді. Дауды шешу арқылы сот алимент алу құқығын ғана емес, сонымен бірге біздің қоғамдағы отбасылық қатынастарды нығайтады.

Алименттік қатынастарымен байланысты істердің маңызды ерекшелігі-әрбір осындай дауды шеше отырып, сот маңызды тәрбиелік функцияны орындайды.

Отбасылық және азаматтық заңнаманың және Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексінің [2] жүзеге асуына байланысты отбасылық қатынастардан туындайтын істерді қарау және шешу тәртібін реттейтін нормалардың рөлі мен маңызы артып келеді. Алименттік құқықтық қатынастарды реттейтін ережелерді заңнамалық реттеу күшейтіледі, олардың ерекшелігі алименттік құқықтық қатынастардан туындайтын дауларды қарау мен шешудің іс жүргізу ерекшеліктерін анықтайды.

Негізгі бөлім.

Отбасы заңнамасында алимент төлеудің екі тәртібі қарастырылғаны белгілі: мәжбүрлі-сот шешімі бойынша немесе сот бұйрығы негізінде және ерікті - тараптардың келісімі бойынша.

Алимент төлеу туралы келісім болған кезде оларды сот тәртібімен өндіріп алуға жол берілмейді.

Талапкердің қол жеткізгісі келетін мақсатына байланысты алимент міндеттемелерімен байланысты азаматтық істерді шартты түрде бірнеше санатқа бөлуге болады, олардың

әрқайсысының өзіндік қарау және шешу ерекшеліктері бар, сонымен қатар материалдық-құқықтық және іс жүргізу тәртібі бар.

Істердің ең көп таралған санаты - алимент өндіріп алу.

Кәмелетке толмаған балаларды асырап-бағуға алимент өндіріп алу туралы талап қоюға баланың ата-анасының не асырап алушыларының бірі, кәмелетке толмаған баланың қорғаншысы (қамқоршысы), баланың асырап алушы ата-анасы, бала орналасқан балалар мекемесінің әкімшілігі құқылы. Егер тараптар алимент тәлеу туралы келісімге келе алмаса немесе келгісі келмесе, мүдделі адам өз мүдделерін сот тәртібімен қорғауға құқылы. Алименттік міндеттемені мәжбүрлеп орындату екі тәсілмен: 1) талап қою ісін жүргізу тәртібімен сот шешімі бойынша; 2) сот бұйрығы негізінде мүмкін болады [3, 30-33 бб.].

Көрсетілген талап жауапкердің тұрғылықты жері бойынша да, өндіріп алушының тұрғылықты жері бойынша да сотқа қойылуы мүмкін.

Балаларға алиментті мәжбүрлеп өндіріп алу екі нысанда мүмкін: талап қою тәртібімен және сот бұйрығы негізінде.

Қазіргі уақытта өндіріп алушы бастапқыда бірінші сатыда аудандық соттың судьясына бұйрық өндірісі бойынша жүгінуді керек. Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 134-бабына сәйкес, егер кәмелетке толмаған балаларға алимент өндіріп алу туралы талап әке болуды анықтауға, әке болуды (ана болуды) даулауға немесе басқа мүдделі тұлғаларды тарту қажеттілігіне байланысты болмаса, бұйрық өндірісімен қаралып, сот бұйрығы шығарылады.

2023 жылдың тамыз айында Алматы қаласы Медеу ауданының №2 сотында аудандық судьясына алимент өндіріп алу туралы 24 өтініш, бұл ретте сот бұйрығын беру туралы 18 өтініш келіп түсті, бұл алимент өндіріп алу туралы келіп түскен өтініштердің 75% құрайды [4, 15 б.].

Ата-аналардың балаларды асырау міндеті сөзсіз және заң шығарушы ата-анасының тұрақты және жеткілікті табысының болуымен немесе болмауымен байланысты емес. Отбасылық заңға сәйкес, ата-аналар алимент төлеуден толық босатыла алмайды, тіпті егер олар жұмыссыз болса немесе мүгедек болса да.

Сонымен қатар, алимент өндіруді қараған кезде сот тараптардың материалдық немесе отбасылық жағдайын, сондай-ақ басқа да назар аударарлық жағдайларды ескере отырып, заңда белгіленген алименттік үлестердің мөлшерін азайтуға (ұлғайтуға) мүмкіндік береді. Жауапкердің табысы өте төмен болуы алименттің заңды мөлшерін азайту үшін негіз ретінде қарастырылуы мүмкін.

Алиментті бір мезгілде қатты ақшалай түрде және үлестермен өндіріп алуды жауапкер табыстың бір бөлігін теңгемен, ал бір бөлігін заттай немесе шетел валютасымен үнемі алған жағдайда анықтаған жөн. Мұндай жағдайда табыстың тұрақты және теңгемен есептелетін бөлігінен алимент үлестермен өндіріледі, ал табыстың қалған бөлігі алиментті қатты ақшалай сомада өндіріп алу объектісі болып табылады. Бұл сома алименттік міндеттемелердің барлық көлемінің бір бөлігі ғана бола отырып, үлестерде өндіріп алынатын соманы ескере отырып айқындалады. Алимент мөлшері сот тәртібімен белгіленгеннен кейін тараптардың бірінің материалдық немесе отбасылық жағдайы өзгерсе, сот тараптардың кез келгенінің талап етуі бойынша белгіленген алимент мөлшерін өзгертуге немесе алимент төлеуге міндетті адамды оларды төлеуден босатуға құқылы [3, 31 б.].

Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес, алимент өндіріп алу туралы азаматтық істерге мемлекеттік баж алынбайды, сот шығындары өтелмейді [5]. Соттың шешімі бойынша өндіріп алынған алимент мөлшері ақшалай сомада, оны индекстеу мақсатында Сот ең төменгі күнкөріс деңгейінің еселігімен белгіленеді, оның ішінде алимент мөлшері ең төменгі күнкөріс деңгейінің үлесі түрінде белгіленуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 243-бабы бойынша алимент өндіріп алу туралы сот шешімі дереу орындалуы керек. Бұл ретте алимент өндіріп алу туралы сот шешіміне, сондай-ақ ата-ана құқықтарынан айыру, әке болуды белгілеу туралы іс бойынша шешімдерге шағымдану, атқару парағын беруді тоқтатпайтынын есте ұстаған жөн.

Сонымен қатар, алиментке қатысты мәселелер ауқымы тек алимент өндіріп алумен шектелмейді. Сот органдары алимент мөлшерін ұлғайту не азайту туралы; алимент төлеу туралы келісімді өзгерту немесе бұзу не оны жарамсыз деп тану туралы; алимент бойынша берешекті төлеуден босату немесе осындай берешекті азайту туралы; алимент төлеу бойынша берешекті қалыптастыру кезінде тұрақсыздық айыбын өндіріп алу туралы және басқалар туралы талаптарды қарайды және шешеді. Сондықтан мақалада алимент өндіріп алу туралы даулар бойынша ғана емес, сонымен қатар алимент міндеттемелерінен туындайтын басқа да істер бойынша азаматтық сот ісін жүргізудің ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Жұмыстағы басты назар кәмелетке толмаған балалардың пайдасына алименттік міндеттемелерге аударылғанына қарамастан, онда келтірілген ережелер, кейбір ерекшеліктерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының отбасы заңнамасының ережелері негізінде материалдық мазмұн алуға құқығы бар барлық адамдарға қолданылуы мүмкін.

Алиментті жалақыдан ұстау ұйым бухгалтерінің басшылығында болады. Алиментті ұстау және аудару үшін негізі мыналар болып табылады: нотариалды расталған келісім, сот бұйрығы немесе атқару парағы. Алименттерді аудару алимент төлеушінің өзге табысынан немесе еңбекақысын алғаннан кейін 3 жұмыс күнінен артық емес мерзімде жүзеге асырылуы тиіс. Сот орындаушысы алименттерді ұстау дұрыстығын және мерзімділігін жүйелі бақылауды жүзеге асыруы тиіс. Кем дегенде тоқсанына бір рет және талап етушінің өтініші бойынша кез келген уақытта. Кәмелетке толмаған балаларды асырапбағуға алимент ұсталатын жалақының және өзге де кіріс түрлерінің бекітілген тізбесі бар, онда кәмелетке толмаған балаларды асырауға алименттерді ұстау жалақының барлық түрлерінен (ақшалай сыйақы, асырау) және ата-анасы алатын өзге де табыс түрлерінен жүргізілетіні көрсетілген [6, 49 б.].

Қорытынды.

Осылайша, қазіргі алименттің прототипі XIII-XIV ғасырлардан бастап, сонау қазақтың әдет, салт дәстүрлерінен ата-аналардың балаларды асырау міндеттері бекітілген кезде қалыптаса бастады. Уақыт өте келе бұл ережелер белсенді дамыды, бірақ қазіргі уақытта Қазақстанда алимент өндіріп алуға байланысты көптеген шешілмеген мәселелер бар, мысалы, алимент келісімін жасасу, алимент шығындарын бақылау, бірлескен қамқоршылық мәселелерінде құқықтық реттеудің жетілмегендігі және жалпы алимент бойынша берешектің өсуі. Бұл көптеген себептерге байланысты: көптеген нормативтік құқықтық актілердің әлсіз құқықтық техникасы және құқықта олқылықтардың болуы, сондай-ақ жалпы халықтың да, лауазымды адамдардың да құқықтық мәдениеті мен сауаттылығының төмен деңгейі, балаларды тәрбиелеу үшін жеке жауапкершілік деңгейі және қоғамның құқықтық мәдениетінің жалпы деңгейі, ал тәжірибе көрсеткендей, бірыңғай нормативтік құқықтық актілерді қабылдау түріндегі жергілікті шаралар тиімді емес.

Сот орындаушылары алдында тұрған қиын жағдайлардың бірі-жауапкердің алимент төлеуден жалтаруы және жасап жүрген жұмысын жасырып, айлық жалақысын төмен жаздыруы. Ол заңсыз болғанымен, бірақ жақсы төленетін жұмысқа орналастыруға және, одан құжаттар бойынша ештеңе алуға болмайды. Мұндай жағдайларда іске еңбек инспекциясы, салық қызметі, полиция қосылады. Полицияға немқұрайлы ата-ананы қылмыстық жауапкершілікке тарту туралы нақты фактілер бар. Қазақстанда осындай құрылымды құру әйелдердің ертеңгі күнге деген сенімін арттыруға және сол арқылы демографиялық ахуалды жақсартуға оң ықпал етуге мүмкіндік береді. Бұл, шын мәнінде, кедейлікті азайту құралы, қиын өмірлік жағдайдағы отбасылар үшін дағдарысқа қарсы шара, гендерлік теңдікті нығайту.

Қазақстанда алимент өндіріп алу тәртібіне өзгерістер енгізілді. Енді жеке сот орындаушылары мәжбүрлеп орындау шараларын қабылдау мерзімін кешіктіре алмайды, бірақ алимент өндіріп алады.

Жеке сот орындаушылар палатасы өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға, мысалы, балаларды асырауға алимент алмаған аналарға көмектесетін әлеуметтік қор құрады.

Қор құру туралы шешім жеке сот орындаушыларының кезектен тыс съезінде қабылданды. Қорға жарналарды палата мүшесі болғысы келетін сот орындаушылары жасайды. Міне, бұлда

болса алимент өндіру істерін орындау мәселелері бойынша келелі жұмыстар жүргізіле бастағаны, біріншіден, мемлекетпен қорғалатын баланың құқығын қорғау болса, екіншіден, алимент бойынша шыққан шешімдерді орындаудың кепілі. Сот шешімдері орындалмаса неге керек?!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518#z388> (Жүгіну уақыты 5 қараша 2023 жыл)

2 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 2015 жылы 31 қазан // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414> (Жүгіну уақыты 5 қараша 2023 жыл)

3 Меирбекова Г.Б. Алименттік міндеттемелерді өндіріп алу және төлеу тәртібі // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Юриспруденция» сериясы, №3 (57), 2019 ж. - 30-33 бб.

4 Алматы қаласы Медеу ауданының азаматтық істер статистикасы // <https://almaty.sud.kz/kaz/sub/medeo/> (Жүгіну уақыты 20 қараша 2023 жыл)

5 Қазақстан Республикасының Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі) // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120#z9759> (Жүгіну уақыты 25 қараша 2023 жыл)

6 Мұратұлы Ә, Сайлыбаева Ж.Ю. Алименттік міндеттемелерді орындау мәселелері // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Юриспруденция» сериясы, №3(53), 2018 ж. - 127 б.